

SHUKUR XOLMIRZAYEVNING HAYOT YO'LLARI VA ASAR
QAHRAMONLARINING TALQINI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7826728>

Bazarova Ro'zigul

TerDU Amaliy psixologiya

yo'nalishi 1-kurs talabasi

+998 99 704 96 15

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Surxon vohasining atoqli yozuvchisi Shukur Xolmirzayevning hayot va ijod yo'li, yozuvchi asarlarida o'zbek xalqiga xos bo'lgan etnopsixologik qiyofa shuningdek, har bir asar qahramonining chuqur emotsional holati o'z aksini topgan.*

Kalit so'z: *Surxon eli, emotsional holat, etnik yondashuv, "Psixologik portret", obraz.*

Abstract: *In this article, the life and creative path of Shukur Xolmirzayev, the famous writer of the Surkhan oasis, the ethnopsychological image characteristic of the Uzbek people, as well as the deep emotional state of the hero of each work, are reflected in the author's works.*

Key words: *Surkhan people, emotional state, ethnic approach, "Psychological portrait", image.*

Surxon vohasining buyuk chinorlaridan biri, Surxon vohasining faxri bo'lgan ardoqli yozuvchi Shukur Xolmirzayev 1940-yil 24- martda, ko'plab taniqli shoirlarni yetkazib bergan Boysun tumanida tavallud topgan. Shukur Xolmirzayev chin ma'noda mustaqil O'zbekistonimizning zabardast farzandi hisoblanadi. Uning ijodida bir narsa yaqqol ko'zga tashlanib turadi, bu ham bo'lsa Surxon elining soddaligi, samimiyligi, o'ziga xos shevalari va albatta, oltin merosimiz hisoblangan an'ana va qadriyatlarimizdir. Xalq bo'lishida, uning ma'naviy rivojlanishida an'ana va qadriyatlar muhim hisoblanadi. Sh. Xolmirzayev esa ana shu tengsiz boyligimizni kelajak avlodga yetkazib berish yo'lida ham ko'plab amallar bajargan olim inson deb atasak adashmagan bo'lamiz.

Uning asarlarini o'qigan inson shunday bir holatga tushadiki, asarlardagi qahramon qonga singib ketib, tamoman uni egallab oladi. Uning barcha asarlari, jumladan: "Ot egasi", "Kulgan bilan kuldigan", "O'zbekning soddasi", "Biz kech qolib yuribmiz", "Ukki sayrayapti", "Nasib etsa", "Omon ovchining o'limi", "Bulut to'sgan oy" kabi hikoyalari va "Qora kamar", "Ziyofat" kabi sahnalashtirilgan dramalari hamda "So'nggi bekat", "Qil ko'prik", "Ola bo'ji", "Yo'lovchi" "Dinozavr" kabi asarlari butun dunyoga mashhur va ko'plab e'tibor hamda e'tiroflarga sazovor bo'lgan. Masalan birgina "Ot egasi" nomli hikoyasida insonning hayvonlar bilan ham qanchalik yaqin do'st bo'la olishi bir-biriga mehrining tushib, biri ikkinchisiz yashay olmasligini, ulardagi yuksak do'stlik munosabatlarini shunchalar jonli ravishda yoritib o'tgan buni tan olmasdan iloj yo'q. Negaki, insonlarda mehr-muhabbat, bir-biriga ishonch bo'lmas ekan insonning insonlikka da'vogarlik qilishga haqqi yo'q, albatta. Chunki, inson ana shu fazilatlarini bilangina inson hisoblanadi. Shukur Xolmirzayev o'sha

asaridagi otning egasi tomonidan otib o'ldirilishi jarayonini yozayotgan chog'ida qanday holatga tushgan ekan-a, juda ham achinarli, albatta, yoki bu asarni o'qigan adabiyot muxlislarining ko'nglidan nimalar kechgan ekan! Shunday bir yorqin hikoyani yozgan adibning yuragi naqadar keng, axir insonni o'zi haqida xulosa chiqarishga, o'zining vijdoni haqida o'ylab qolishga sabab bo'luvchi ta'sirli jarayonlarni aniq va ravshan holda yoritib bera olgan.

Bundan tashqari “Ziyofat” romani haqida gapirib o'tmasdan iloj yo'q, albatta. Chunki bu roman insonlar taqdiridagi turli vaziyatlar, ularda uchraydigan ayanchli hayot saboqlari yoritiladi. “Ziyofat” romanida oldingi davrning kishilar boshiga solgan musibatlari, undagi yuraklarni larzaga soluvchi achinarli holatlar aks etgan. Oldingi o'sha davrlardagi yashash tarzi achinarli holda bo'lganligini asarni o'qib bilib olish mumkin. Bundan esa to'g'ri xulosa chiqarib, hozirgi kunimizga shukrona bilan yashashimiz shart ekanligini ko'rish lozim, albatta. Shukur Xolmirzayev naqadar adabiyotni, balki adabiyot bilan birga butun bir xalqning qalbini bezadi, ma'naviyatini oshirdi, ularning yuragiga aks sado bo'lib kirib bordi. Shukur Xolmirzayev o'zbek hikoyachiligini taniqli yozuvchi hikoyanavis Abdulla Qahhordan keyin yuqori cho'qqiga ko'tara olgan qalami o'tkir ijodkor desak adashmaymiz, Shukur Xolmirzayev yigirmanchi asr o'zbek adabiyotiga ulkan hissa qo'shgan ijodkor hisoblanadi. Yozuvchi dramaturgiyaga ham qo'l urib “Qora kamar” madhiyasini yozadi. Bu asarda esa xalqimizning mustaqillik davrigacha bo'lgan jarayonlar va voqealarni ko'rsatib o'tadi. Ozodlik uchun olib borilgan kurashlar, ziddiyatli munosabatlarni to'laligicha yoritib bergan bu asarda xalqning dardi, iztirobi, alamli faryodlari namoyon bo'ladi. Jonkuyar adibimiz o'zining asarlarida adabiyotning hasratlarini boricha yetkazib, adabiyotning tilidan gapirdi. Allohga ming bora shukronalar bo'lsinkin, hozirgi kunlarga ham yetib keldik. Ammo uning asarlarida bir lahza bo'lsada o'sha olamga qaytib bugungi kunga yetishish oson bo'lmaganligini, buning uchun qanchadan-qancha inson qurbon bo'lganligini o'ylab og'rinib qolamiz. Shunday qiyinchilik bilan erishilgan oliy boyligimiz hisoblangan mustaqilligimizni asrab-avaylashimiz, qadriga yetishimiz va albatta, faxrlanishimiz shart hisoblanadi. Bugungi kunlarga yetish orzusida yashagan va bunga tamoman erisha olgan vatanimizni qalbiga kichik bir yuragiga dunyolarni singdirgan adib Shukur Xolmirzayev 2005-yil 25-sentyabrda Toshkentda vafot etdi. Ammo adib xalqining yuragida abadiy yashaydi uning asarlarini o'qigan paytdayoq qayta tug'iladi va barchani chuqur o'ylashga, qadriyatlarni e'zozlashga va har bir kuniga shukrona bilan yashashga undab qolaveradi. Shukur Xolmirzayev so'nggi yillarda Shukur Burhonov, Botir Zokirov, Ro'zi Choriyev, Shuhrat, Odil Yoqubov, O'lmas Umarbekov, Abdulla Oripov singari taniqli adabiyot va san'at namoyondalari haqida aytib o'tdi va adabiy-tanqidiy maqolalar yozdi. Shukur Xolmirzayev roman janrida bir qator asarlar yozdi va bu asarlarda o'zbek xalqining tarixiy madaniyatini ham keltirib o'tgan hisoblanadi. O'z hikoyalarida Abdulla Qodiriy, Adulla Qahhor kabi o'zbeklarning eng yaxshi an'alarini davom ettirish bilan birga o'zbek tilini rus va yevropa yozuvchilarining badiiy tajribalari bilan ham boyitdi. Shukur Xolmirzayevning eng yaxshi hikoyalari qahramon obrazining yangi va yorqinligi, kompozitsiyasining o'ziga xosligi, qahramonlar tilining rang-barangligi bilan ajralib turadi. Shukur Xolmirzayev XX asr o'zbek adabiyotining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Taniqli yozuvchilar o'zining yuksak badiiy mahorati bilan yaratilgan betakror nasri orqali

o'zbek xalqi ma'naviyatining yuksalishida o'ziga xos o'ringa ega ekanligini tushuntira oldi. Shukur Xolmirzayev jahonning mashhur yozuvchilari qatorida tabiat mavzusi takrorlanmas asarlar yaratdi.

Bu yozuvchi ijodining alohida bo'rtirib ko'rinib turuvchi bir qirrasidir. Maqolada hikoyanavislikdagi badiiy mahorati, uning tabiati va inson munosabatlarida aks etgan hikoyalari tadqiq etiladi. Uning bolaligi ham so'lim Boysun quchog'ida o'tgan. O'zbek adabiyotini yuksak darajaga ko'tara olgan Shukur Xolmirzayev Boysun tumanida ayni tabiatning qishi ketib yashnay boshlagan davrida dunyoga keldi. Ajabo, yangilanish bilan birga kirib kelgan bu adib, o'zining xalq xizmatiga shunchalar bel bog'lashini oldindan bilganmikin yoki ataylab bahorda dunyoga kelishini ko'zladimikin. Sovuqlardan bezib quyosh tomon talpinayotgan xalqning yuragiga kirib borish uchun bahorni tanladimikin. Bahor butun borliqqa hayot baxsh etayotganligi kabi adib ham mudrab yotgan, o'zligini unutayozgan xalqni uyg'otish uchungina bahorni tanladimikin. Shunday bir inkor etib bo'lmas holat ko'zga yaqqol tashlanadiki, buni zinhor inkor etolmaymiz. Negaki, Shukur Xolmirzayev o'z asarlari bilan yuraklarga kirib borib, u yerda umid ishonch, sadoqat, sabr-matonat urug'larini eka oldi. Bolaligi yam-yashil tabiat qo'ynida o'tgan. Bolaligidayoq tabiat mo'jizalariga hayrat bilan boqqan, albatta, adabiyotga bo'lgan muhabbatni o'sha ondayoq olgan bo'lsa, ne ajab. Ijodini bolalik davridan boshlagan adib tezda uni qalamiga ko'chira boshladi. Uning dastlabki asarlari 1958-yilda, ya'ni 18 yoshidayoq nashr etila boshlagan. Adibimiz ijodini hikoyadan tashqari qissa janrida ham qalam tebrata boshladi. Jumladan: "To'lqinlar", "O'n sakkizga kirmagan kim bor", "Oq yo'l" kabi qissalarini o'qimagan inson topilmasa kerak. Bu asarlar adabiyotimiz durdonalari bo'lib qoladi. Bundan tashqari "Olis yulduzlar ostida", "Bolam tushda keladi", "Tog'larga qor tushdi" kabi to'plamlarida ham Surxon vohasidagi soddalik va tantilik yaqqol sezilib turadi. Adabiyot olamiga bahor bilan birga kelib, xalqning yuragiga kirib borgan adibning asarlarida Boysunning betakror tabiati bilan bir qatorda bolalik davridagi hayollari, talabalik davridagi hayajonlari, o'sha davrdagi har xil ziddiyatli holatlar aks etadi.

Shukur Xolmirzayevning xotirasiga bag'ishlanadi!

"Qora kamar"ida ozodlik istab,
Qalbini olovga tashlagan adib .
"Otning egasi"da otin o'ldirib,
Qalamga qo'shilib yig'lagan adib.

"Ziyofat" ichida yashashdan ko'ra,
Ayanchli taqdirdan kuylagan adib.
"Nasib etsa" deya nasib etmasdan,
Qalamga qo'shilib yig'lagan adib.

"O'zbekning soddasi" oddiyi, go'li,
Zarra ayyorlikni bilmagan adib.
"Qil ko'prik" ustida sarson yugurib,
Qalamga qo'shilib yig'lagan adib.

“Kulgan bilan kuldirgan” hayron,
Biroq ozi kulmagan adib.
“Bulut to‘sgan oy’ kabi nolon,
Qalamga qo‘shilib yig‘lagan adib.

“Olabo‘ji” atab nafsin qullarin,
O‘zi nafsiga qul bo‘lmagan adib.
“So‘nggi bekat” deya so‘nggi bekatda,
Qalamga qoshilib o‘lmagan adib.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirvaliev S. O‘zbek adiblari. -T.: “Yozuvchi”, 2000.
2. Karimov N. va b. q. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. -T.: “O‘qituvchi”, 1999.
3. Q. Yo‘ldoshev, B. Qosimov. Adabiyot (7-sinf darsligi). -T.: “O‘qituvchi”, 2000.
4. Shukur Xolmirzayev tanlangan asarlar nashri Toshkent 2006, 3 jildlik
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Shukur_Xolmirzayev
6. <https://www-ziyouz-com>.